

De invloed van communicatiepatronen in het gezin op mediagebruik

Van den Bulck, J.; Van den Bergh, B.R.H.

Published in:

Communicatie: Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur

Publication date:

1998

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Van den Bulck, J., & Van den Bergh, B. R. H. (1998). De invloed van communicatiepatronen in het gezin op mediagebruik: Een onderzoek bij 10- en 11-jarigen. *Communicatie: Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur*, 27(4), 27-45.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De invloed van communicatiepatronen in het gezin op mediagebruik

EEN ONDERZOEK BIJ 10- EN 11-JARIGEN¹

Jan Van den Bulck en Bea Van den Bergh

SAMENVATTING

Dit artikel bestudeert de manieren waarop ouders het mediagebruik van hun kinderen begeleiden. Drie patronen die uit voorgaand onderzoek werden afgeleid, bleken niet alleen televisiekijken te beïnvloeden (zoals onderzocht in eerdere studies). Ook het lezen van boeken en strips en het spelen met computerspelletjes werd door gelijkaardige begeleidingspatronen beïnvloed. Geslacht was een belangrijke variabele bij zowel ouders als kinderen. Vaders en moeders verschillen in hun begeleidingsgedrag en jongens en meisjes verschillen in hun reactie erop. Het gebruik van een medium leidt niet automatisch tot een daling in het gebruik van andere media of bezigheden, maar ouderlijke beperking van het gebruik van een medium kan wel leiden tot een toename van het gebruik van een ander medium. Deze studie vond alleen aanwijzingen voor een effect op de mediaconsumptie van meisjes, hoewel jongens vergelijkbare niveaus van begeleiding door de ouders rapporteerden. De studie werd uitgevoerd bij 519 tien- en elfjarige Vlaamse schoolkinderen.

Sleutelwoorden: mediagebruik, begeleiding door ouders, kinderen en media, communicatiepatronen in het gezin

■ COMMUNICATIE EN MEDIAGEBRUIK

Onderzoek over kinderen en media gaat heel vaak over 'ill effects', zoals de titel van een recent boek luidt (Barker & Petley, 1997). Klassiek zijn daarbij de, ook in publieke discussies vaak gehoorde, verwijten aan het medium televisie, dat allerlei andere 'cognitively more stimulating activities, such as book reading or homework' (Muijs, 1997:3) zou verdringen. Muijs (1997) en Neuman (1991) geven een overzicht van literatuur die de (meestal) negatieve effecten van televisie op onder meer het lezen van boeken, schoolresultaten en sociale activiteiten behandelt. Interessant zijn studies als die van Schramm, Lyle & Parker (1961) of Himmelweit, Oppenheim & Vance

(1958) die meenden aan te tonen dat televisiekijken leidde tot een daling van het bioscoopbezoek. Zulke studies tonen de relativiteit aan van veel alarmerende geluiden over media-aandacht, omdat slechts 30 jaar vroeger de Payne Fund Studies (zie Van den Bulck, 1996) uitgerekend bioscoopbezoek als onrustwekkend brandmerkten.

Muijs (1997) draait, in navolging van onder meer Roe (1983), de causale relatie om. In plaats van de invloed van televisie op, bijvoorbeeld, schoolresultaten te onderzoeken, gaat hij onder meer na wat de invloed van allerlei sociale, demografische en persoonlijke kenmerken (zoals schoolresultaten of zelfbeeld) op het mediagebruik van kinderen is. Media verschijnen in zulke benaderingen als een uiting van de identiteit van de ontvanger. Afhankelijk van de mate waarin de media belangrijk zijn voor de identiteit van het individu, zullen zij veel of weinig plaats innemen in zijn of haar leefwereld. Media zijn daarin dus niet langer 'vreemde objecten' die de wereld van het individu binnendringen om er de harmonie te verstoren en allerlei (negatieve) effecten te veroorzaken.

In zulke benaderingen staat het individu centraal. Webster en Wakshlag (1982) wijzen er echter op dat ook groepsprocessen een belangrijke verklaring bieden van het mediagebruik. In vele gevallen beslist een individu niet autonoom. Of men wel of niet televisiekijkt, wanneer men begint of stopt te kijken en waarnaar wordt gekeken, hangt bij niet-alleenstaanden bijvoorbeeld af van de aanwezigheid, de wensen en de relatieve machtspositie van andere leden van het gezin (of een andere leefgemeenschap) waartoe men behoort. Zo zou volgens Morley (1986:148) de vader in een traditioneel gezin doorgaans een grote invloed uitoefenen op het televisiekijken, wat gesymboliseerd wordt door het feit dat de afstandsbediening 'van hem' is (en dus bijvoorbeeld binnen zijn handbereik ligt). Bij afwezigheid van de vader zou het vaak de zoon zijn die deze rol overneemt. Het lijkt belangrijk mediagebruik niet alleen als een expressie van individuele behoeften en keuzes te beschouwen en rekening te houden met de invloed van andere gezinsleden.

De eerste studies over communicatie rond media stelden dat er tijdens het televisiekijken weinig interactie is in gezinnen (Lin & Atkin, 1989; zie: Himmelweit, Oppenheim, & Swift, 1958; Schramm, Lyle, & Parker, 1961). Nochtans beweren auteurs als Lull (1988, 1990) of Nikken (1989) juist dat er wél heel wat interactie en communicatie rond, tijdens en over de mediaconsumptie mogelijk is tussen gezinsleden. De tegenspraak tussen deze twee vaststellingen lijkt te worden veroorzaakt door het normatief kader dat zulke vormen van onderzoek snel dreigt te omringen. Lin & Atkin (1989) definiëren 'communicatie rond media' in gezinsverband impliciet als 'ouderlijke communicatie met het oog op het beperken van televisieconsumptie

door hun kinderen'. Dat blijkt uit hun selectie en secundaire analyse van ouder onderzoek, waarover ze zeggen dat

Other studies confirm that only a minority of parents engage in mediation (Barcus, 1969; Mohr, 1979; Haefner, Hunter, & Wartella, 1986). Actual viewing prohibitions are rarer still (Mohr, 1979) as much mediation takes the form of subtle cues or discussions (Brown & Line, 1976; McLeod, Fitzpatrick, Glynn, & Fallis, 1982). (Lin & Atkin, 1989:54)

De auteurs gaan er met andere woorden van uit dat ouders het mediagebruik van hun kinderen moeten beperken en dat 'interactie' of 'communicatie' rond de media pas als volwaardig kan worden beschouwd als het ze als doel hebben. Communicatie die niet tot beperking leidt, wordt hier als 'mislukte' communicatie beschouwd.

Andere auteurs benadrukken echter dat communicatie rond media en het gedrag van de ouders ten aanzien van de mediaconsumptie van hun kinderen volgens verschillende dimensies kan worden ingedeeld. Jarlbro (1988) maakt bijvoorbeeld, in navolging van Chaffee et al. (1971), een onderscheid tussen 'pluralistische' gezinnen en 'beschermende' gezinnen. In de laatste categorie gezinnen wordt veel nadruk gelegd op het beschermen van de kinderen en op het beperken van het mediagebruik. In de eerste categorie wordt opvoeding echter veel minder volgens zulke normen gedefinieerd. Wanneer ouders met hun kinderen praten over de media zonder dat dat tot een beperking van het mediagebruik leidt, hoeft dat met andere woorden niet noodzakelijk als een gebrek aan of als een mislukte poging tot beperking te worden gedefinieerd. Bybee, Robinson & Turow (1982) werkten zulk een benadering verder uit. Zij gaan ervan uit dat ouders op twee manieren kunnen omgaan met het mediagebruik van hun kinderen. Enerzijds kunnen zij eenzijdig pogen dat mediagebruik te reguleren door beperkingen op te leggen, anderzijds kunnen zij proberen het mediagebruik te begeleiden door daarover met hun kind open te praten. In de studie, die in Nederland gerepliceerd werd door Nikken en Van Lil (1990), wordt uiteindelijk een onderscheid gemaakt tussen drie vormen van begeleiding van het televisiekijken van kinderen (in dit artikel wordt gekozen voor de terminologie van Nikken & Van Lil, 1990:417). *Restrictieve begeleiding* houdt in dat controle wordt uitgeoefend op de tijd die kinderen aan televisiekijken besteden, en op de programma's die kinderen zien. *Niet gerichte begeleiding* houdt in dat de ouders met de kinderen meekijken en erover praten. *Evaluatieve begeleiding*, tenslotte, houdt in dat ouders uitleg geven bij de inhoud van programma's.

Communicatiepatronen in het gezin kunnen mee het mediagebruik bepalen. Deze variabelen zijn niet beperkt tot restrictieve communicatie. Uiteraard

zal het restrictief optreden van bijvoorbeeld de ouders het mediagebruik van hun kinderen mee reguleren, maar er zijn minstens hypothetisch andere patronen mogelijk. Kinderen die thuis weinig televisie mogen kijken, zouden bijvoorbeeld naschoolse activiteiten en buitenshuis spelen kunnen aangrijpen om elders meer televisie te kijken. Bovendien is het mogelijk dat andere manieren om met de media om te gaan een invloed hebben op het mediagebruik. Kinderen zouden meer televisie kunnen kijken omdat ze op die manier meer tijd met hun (eveneens televisiekijkende) ouders kunnen doorbrengen.

Communicatie wordt op die manier niet beperkt tot het louter instrumentele niveau van het al dan niet 'beperken' van het mediagebruik. Uit een studie van het CBGS over de 'Leefsituatie van kinderen' (Van den Bergh, 1997) blijkt dat kinderen communicatie in het gezin als een waarde op zich beschouwen waaraan ze grote waarde hechten. Communicatie heeft te maken met aspecten als tijd hebben voor elkaar, tijd hebben om stil te staan bij gebeurtenissen die zich voordoen, tijd om emoties te uiten en daar naderhand ook op terug te komen en er eventueel uitleg bij te geven. Communicatie omvat ook het elkaar ondersteunen en positief bekrachtigen: aspecten in relaties die niet zo maar totstandkomen. Kinderen die het gevoel hebben dat ouders voor hen voldoende tijd hebben, hebben een groter zelfwaardegevoel en voelen zich beter in hun vel dan kinderen die niet het gevoel hebben dat ouders voldoende tijd hebben voor hen (Van den Bergh, 1996). Kinderen die het gevoel hebben dat ouders hen positief bekrachtigen, voelen zich beter in hun gezin (Van den Bergh & Van Ranst, 1997) én tevens draagt ook dit gevoel positief bij tot hun gevoel van zelfwaardering, zoals gemeten met een gestandaardiseerde zelfbelevingsschaal (Van den Bergh & Van Ranst, ingediend).

■ MEDIA ALS CONCURRENT VAN ANDERE BEZIGHEDEN

De aan het begin van dit artikel vermelde opvatting dat een toename van het gebruik van één medium automatisch leidt tot een daling van het gebruik van een ander medium, wordt doorgaans de *media displacement hypothesis* genoemd (Lin, 1993). Mediaconsumptie wordt daarbij gezien als een homogeen aspect van de vrijetijdsbeleving. Vermits beschikbare vrije tijd niet oneindig kan toenemen, moet een stijging in één tijdsbesteding automatisch resulteren in een daling in de omvang van een andere vorm van vrijetijdsbesteding. Hoewel aan het einde van de jaren '50 onderzoek in de richting van zulk een conclusie wees (cf. de reeds vermelde Himmelweit, Oppenheim & Vance, 1958; Schramm, Lyle & Parker, 1961), stelt recenter onderzoek deze theorie in vraag. Verschillende vormen van media (en verschil-

lende vormen van gebruik ervan) kunnen appeleren aan andere behoeften. Consumptie van het ene medium vervangt daarom niet automatisch de gratificaties die ontvangers van een ander medium verwachten (cf. Murray, 1980; Adoni, 1995). Desalniettemin kan men de vraag stellen in welke mate het gebruik van één medium het gebruik van een ander medium kan beïnvloeden. Bovendien kunnen ook andere gevolgen van mediagebruik als een vorm van *displacement* worden beschouwd. Zoals Muijs (1997:3) aanhaalt, wordt vaak gesuggereerd dat de aantrekkingskracht van televisie er onder meer toe heeft geleid dat kinderen minder tijd spenderen aan huiswerk. Televisie 'verdringt' op die manier letterlijk de school. Dit zou dan het mechanisme verklaren achter de vermeende band tussen veel televisiekijken en slechtere prestaties op school.

■ HET BELANG VAN GESLACHT IN ONDERZOEK BIJ KINDEREN

Uit een voor Vlaanderen representatief, longitudinaal onderzoek over mediagebruik en alfabetisme bij 974 9- tot 14-jarigen komt als een belangrijk resultaat naar voor dat jongens en meisjes op een verschillende manier met media omgaan. Dit geslachtsverschil werd in de drie opeenvolgende golven van het onderzoek vastgesteld (Muijs, 1997; Muijs & Roe, 1997; Roe & Muijs, 1995, 1997; Roe, 1998) en sluit aan bij bevindingen in de onderzoeksliteratuur (o.a. Desmond, Hirsch, Singer & Singer, 1987, Von Feilitzen, 1989). Ook voor volwassenen geldt dat geslacht een belangrijke determinant is van mediagebruik, en bijvoorbeeld een invloed heeft op de programmavoorkeur en de kijkstijl bij tv-kijken (zie o.a. Lull, 1990; Van den Bulck, 1995, McQuail, 1997). In studies over media-effecten blijken vaak andere modellen te gelden voor vrouwen (meisjes) dan voor mannen (jongens) (zie: Roe, 1983; Rosengren & Windahl, 1989; Van den Bulck, 1996). Verder rekening houdend met de bevinding dat wat de algemene communicatie in het gezin betreft, kinderen hun ouders als twee individuen ervaren en verschillen onderkennen in de omgang met elk van hen (zie o.a. Van den Bergh, 1997), werd in dit artikel de relatie tussen media en communicatie in het gezin niet beperkt tot 'kinderen' en 'ouders' (zoals in Bybee, Robinson & Turow, 1982 en Nikken & Van Lil, 1990), maar werd apart nagegaan hoe de omgang van jongens en meisjes is met hun vader en hun moeder. Eén analyse maken over de communicatie van 'kinderen' met hun 'ouders' lijkt dus niet erg zinvol. In plaats daarvan moet met vier configuraties rekening worden gehouden (meisjes/vader; meisjes/ moeder; jongens/vader; jongens/ moeder).

■ ONDERZOEKSVRAGEN

Uit het voorgaande blijkt dat drie groepen variabelen een invloed kunnen hebben op het mediagebruik.

De eerste groep zijn de klassieke sociologische demografische variabelen zoals leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. In het kader van mediaconsumptie-onderzoek kan men daar ook andere structurele factoren aan toevoegen. Zo kan men verwachten dat kinderen die een eigen televisietoestel op hun kamer hebben, meer zullen kijken. Zo ook is het bezit van een computer waarschijnlijk een belangrijke stimulans om allerlei computerspelletjes te spelen.

De tweede groep variabelen zijn het mediagebruik. Vooral de *media displacement hypothesis* hecht hieraan een grote verklarende waarde. Een hoge consumptie van één medium moet dan automatisch correleren met een lagere consumptie van andere media.

De derde groep variabelen zijn de communicatievariabelen. Boven werd reeds gesteld dat er drie communicatievormen zijn waarvan ouders zich kunnen bedienen in hun interactie over de media met hun kinderen. Ze kunnen restrictief, niet gericht of evaluatief zijn in hun vorm van communicatie met de kinderen.

In het onderzoek wordt bovendien uitgegaan van de beleving van de kinderen. Ze werden benaderd als ervaringsdeskundigen, als subject van onderzoek eerder dan als object van onderzoek. Niet alleen zijn kinderen in het gezin geen passieve recipiënten van zorg en opvoeding - ze geven immers zelf ook betekenis aan hun leefwereld en hebben recht op deze eigen betekenisverlening - maar bovendien beïnvloeden zij hun ouders op een actieve manier (Belsky, 1981; Lerner & Spanier, 1978). Deze beide aspecten, waarvan in onderzoek met betrekking tot kinderen en tot het gezin te weinig aandacht werd besteed (Alanen, 1992; du Bois-Reymond, 1995; Pollock, 1983), komen in dit onderzoek over media en communicatie in het gezin wel aan bod.

■ METHODE

De proefgroep

De proefgroep werd samengesteld op basis van de steekproef van het CBGS-onderzoek Leefsituatie Kinderen. Dit laatste is een representatief onderzoek naar de leefsituatie en de competentie van kinderen op lagereschoolleeftijd in Vlaanderen, waarin naast ouders en leerkrachten, ook de kinderen zelf uitvoerig en op een gestandaardiseerde manier bevroegd werden (Van den Bergh,

1977). Aan het onderzoek dat hier besproken wordt, namen 519 kinderen deel nl. 261 jongens en 258 meisjes. De meeste leerlingen zijn 10 of 11 jaar oud, 6% is 9 jaar oud en 7% is 12 of 13 jaar oud. De gemiddelde leeftijd ligt op 10 jaar en 6 maanden. De gegevens werden verzameld in 11 scholen: er werkten 15 klassen van het 5e (262 leerlingen) en 15 klassen van het 6e leerjaar (257 leerlingen) mee. Het aantal leerlingen per klas ligt tussen 11 en 25, met een gemiddelde van 17 leerlingen per klas. De scholen zijn verspreid over heel Vlaanderen en bevinden zich zowel in een meer verstedelijkte als in een plattelandsomgeving.

Uitvoering van het onderzoek

Vóór de uitvoering van het onderzoek werden de directies van alle scholen schriftelijk en telefonisch uitgenodigd voor deelneming aan het onderzoek, en kregen ook alle ouders schriftelijke informatie over het onderzoek. Alleen kinderen die van hun ouders toestemming hadden gekregen, namen deel aan het onderzoek. Om gegevens te verzamelen werd een kindgerichte vragenlijst samengesteld voor de leerlingen van het 5e en het 6e leerjaar en ook een vragenlijst voor de ouders. In alle vragenlijsten werd gebruikgemaakt van voor kinderen aangepaste, duidelijke en visueel attractieve vraag- en antwoordvormen. Twee wetenschappelijke assistenten van het Departement Communicatiewetenschap (K.U.Leuven) namen de vragenlijsten klassikaal af in oktober 1997. Het onderzoek nam ongeveer twee uren in beslag; in de meeste klassen is het goed verlopen. Op de dag van het onderzoek kregen de kinderen van wie ook de ouders bereid waren mee te werken, een 'Vragenlijst voor Ouders' mee naar huis. De ouders vulden deze thuis in en stuurden ze in een portvrije envelop terug.

Onderzoeksinstrumenten en - variabelen

Alle variabelen die in deze bijdrage aan bod komen, werden geoperationaliseerd aan de hand van schalen, behalve de variabelen 'mediagebruik' en 'werksituatie vader en moeder'. Alle schalen werden in één vragenlijst opgenomen, naast andere vragen (b.v. over mediagebruik, over de werksituatie van de ouders). We bespreken hierna kort alle variabelen (alook de eventuele schalen waaruit ze werden afgeleid) die betrokken werden in de multiple regressies die werden uitgevoerd om onze onderzoeksvragen te beantwoorden. De vragen (uit de schalen) dienden door de kinderen beantwoord te worden aan de hand van een vierpuntenschaal waarbij: 1 = nooit; 2 = soms; 3 = dikwijls; 4 = heel dikwijls. Op elke schaal werd in eerste instantie een exploratieve factoranalyse uitgevoerd (volgens de hoofdassenmethode en met variamaxrotatie naar een orthogonale structuur van factoren met een eigenwaarde

groter dan 1 of van een vooraf bepaald aantal factoren). Gezien het groot aantal items dat de schalen telkens bevatte, werden voor moeder en vader afzonderlijke factoranalyses uitgevoerd. Per factoranalyse werden voor elke bekomen factor, factorscores berekend voor elk individu. Deze z-scores werden dan als variabelen in de verdere analyses betrokken; voor al deze variabelen geldt dus dat de gemiddelde score (gem.) = 0 en de standaarddeviatie (sd) = 1. De interne consistentie van de factoren werd bepaald aan de hand van Cronbach alfa's. De meeste factoren bleken over een voldoende hoge interne consistentie te beschikken (meeste α 's lagen tussen 0,71 en 0,93; 4 α 's waren kleiner dan 0,70).

Geslacht kind: 1 variabele. Het geslacht van het kind zoals aangeduid door het kind en zoals aangeduid in de alfabetische klaslijsten.

Werksituatie moeder: 1 variabele. Deze variabele wordt aangemaakt op basis van het antwoord op de vraag 'moeder werkt, ja/nee'.

Werksituatie vader: 1 variabele. Deze variabele wordt aangemaakt op basis van het antwoord op de vraag 'vader werkt, ja/nee'.

Mediagebruik: 4 variabelen. De intensiteit van het mediagebruik werd nagegaan aan de hand van een aantal concrete vragen waaruit vier variabelen werden samengesteld : 1) aantal uren tv-kijken per week (sommatie van minuten tv-kijken per dag), 2) aantal uren computer(spelletjes) per week (sommatie van het aantal minuten computer(spelletjes) per dag, 3) aantal boeken gelezen per week en 4) aantal strips gelezen per week .

Schaal Mediabegeleiding door moeder: 9 variabelen. We baseerden ons op een Amerikaanse schaal (Bybee, Robinson & Turow, 1982), die nadien ook in een Nederlands replicatieonderzoek (Nikken & Van Lil, 1990) werd gebruikt, om communicatie over media te meten. De oorspronkelijke schaal werd ontwikkeld om na te gaan in welke mate ouders het tv-gebruik van hun kinderen begeleiden en erover communiceren. Wij pasten de schaal aan voor gebruik bij kinderen en voegden er twee schalen aan toe, nl. één voor communicatie over computer(spelletjes) en één voor communicatie over boeken. Bij factoranalyses werd voor elk van de drie schalen slechts min of meer dezelfde driefactorenstructuur aangetroffen als in het onderzoek van Bybee et al. (1982) en van Nikken en Van Lil (1990); weglating van een aantal items per schaal resulteerde telkens in een duidelijkere factorstructuur. De factorscores werden berekend op basis van deze tweede factoranalyse. We duidden voor elk medium de drie eruit afgeleide variabelen met de oorspronkelijke benaming aan, nl. 1) restrictief begeleiden (controle uitoefenen op gebruik van tv, computer, boeken en strips; b.v. 'mijn mama verbiedt mij naar een bepaald tv-programma te kijken'), 2) evaluatieve begeleiding (uitleg geven over inhoud en betekenis van tv-programma's, computerspelletjes, boeken en strips; b.v.

'mijn mama zegt het mij wanneer iemand in een verhaal van een boek iets doet dat slecht is') en 3) niet-gerichte begeleiding (samen met kind tv-kijken, met de computer spelen of boeken en strips lezen; b.v. 'speelt je mama samen met jou een computerspelletje?'). Zie tabel 1.

Schaal Mediabegeleiding door vader: 9 variabelen. Analyse en variabelen zijn gelijkaardig aan analyse en variabelen Schaal Mediabegeleiding door moeder. Zie tabel 1.

Tabel 1: Resultaten van de exploratorische factoranalyse van de schalen over begeleiding van het mediagebruik door de ouders

Ouder	Moeder			Vader		
Media	TV	Computer	Boeken	TV	Computer	Boeken
Restrictief: 1	0,69	0,75	0,54	0,72	0,71	0,73
2	0,76	0,80	0,73	0,84	0,84	0,82
3	0,80	0,79	0,89	0,82	0,83	0,83
4	0,67	0,69	0,73	0,75	0,72	0,79
5	0,58	0,60	0,51	0,52	0,64	0,60
Eigenvalue	3,60	18,90	15,80	1,70	2,10	5,40
R ²	0,30	0,19	0,16	0,16	0,18	0,45
Cronbach's α	0,76	0,80	0,71	0,81	0,85	0,82
Evaluatief: 1	0,82	0,80	0,77	0,85	0,85	0,81
2	0,85	0,88	0,85	0,87	0,85	0,86
3	0,62	0,78	0,80	0,74	0,80	0,80
4	0,57	0,71	0,69	0,72	0,70	0,77
Eigenvalue	1,80	4,50	4,10	4,60	4,60	1,80
R ²	0,15	0,37	0,34	0,38	0,38	0,15
Cronbach's α	0,73	0,85	0,83	0,86	0,88	0,86
Niet-gericht: 1	0,72	0,87	0,86	0,76	0,83	0,85
2	0,70	0,80	0,82	0,71	0,76	0,81
3	0,69	0,86	0,75	0,68	0,86	0,79
Eigenvalue	1,10	1,20	1,30	1,10	1,40	1,20
R ²	0,09	0,10	0,11	0,09	0,11	0,10
Cronbach's α	0,55	0,84	0,79	0,64	0,84	0,81
Totale R ²	0,54	0,66	0,61	0,63	0,68	0,71

Niet georganiseerde sociale activiteiten buitenshuis: 1 variabele. Van de kinderen werd gevraagd voor elke dag van de week hun activiteiten op te geven. Het aantal niet georganiseerde sociale activiteiten (vooral vrienden- en familiebezoek) werd gesommeerd in deze variabele.

Georganiseerde sociale activiteiten buitenshuis: 1 variabele. Deze variabele kwam op dezelfde manier tot stand als bij de niet georganiseerde sociale activiteiten. Hiervoor werden activiteiten zoals sportbeoefening, dansles, muziekles etc. gesommeerd.

Statistische methode

Voor de analyses werd gebruikgemaakt van multipele regressie waarbij de variabelen geselecteerd werden met de 'stepwise'-optie. Via deze methode houdt de computer in het uiteindelijke model alleen de variabelen waarvan de beta's significant zijn.

Het groot aantal variabelen dat in het start-model werd opgenomen, stond een oplossing van de vergelijkingen niet in de weg. Toch bleek dat het aantal vrijheidsgraden soms sterk daalde omdat missing values telkens list-wise werden weggelaten. Het gevaar ontstond hierdoor dat verschillende analyses in feite voor een deel over verschillende respondenten gingen. Om dat probleem op te lossen werd gekozen voor het 'pair-wise' weglaten van missing values.

■ RESULTATEN²

TV-gebruik

De analyse voor jongens en de analyse voor meisjes tonen sterk verschillende resultaten. Jongens en meisjes kijken meer televisie als ze meer ongeorganiseerde sociale activiteiten buitenshuis, zoals vrienden- of familiebezoek, hebben. Dit betekent wellicht dat 10- tot 11-jarigen vriendenbezoek onder meer plezierig vinden omdat ze daar samen televisie kunnen kijken. (Een interessante vaststelling was overigens dat 50,7% van de kinderen rapporteerde nooit met vriendjes te spelen en nooit vriendjes of familie te bezoeken in de loop van de week). Jongens en meisjes kijken meer televisie als ze ook veel computerspelletjes spelen, hoewel het effect groter is voor jongens. Andere variabelen zijn verschillend. Jongens kijken minder televisie als hun ouders thuis een computer hebben en als ze veel boeken lezen. Meisjes kijken minder televisie als ze veel georganiseerde buitenschoolse activiteiten hebben. Meisjes met betere schoolresultaten kijken eveneens minder televisie.

Voor de jongens was geen enkele van de variabelen die het begeleidingsgedrag van de ouders beschrijven, significant. Voor de meisjes bleken twee variabelen significant. Moeders die het televisiekijken beperken en vaders die het boekenlezen evaluatief begeleiden, leiden er allebei toe dat meisjes minder televisiekijken.

Tabel 2: Predictoren van het mediagebruik, resultaten van de T-tests van de gemiddelden voor jongens en meisjes, resultaten van de stepwise multipale regressieanalyses voor jongens, gestandaardiseerde Beta's

Predictoren	Gemiddelde (SD)	TV	Computerspel (uren/week)	Boek	Strips
Structurele variabelen					
Leeftijd					
Ongeorganiseerde soc. activiteiten	1,30 (1,80)	0,15*			-0,16*
Georganiseerde activiteiten	4,60 (2,80)**	0,19**		0,26***	
Schoolpunten	77,70 (9,40)**				
Computer thuis	1,00 (1,10)	-0,19**	0,19*		
TV in kamer kind	0,28 (0,60)**		0,14**		
Mediagebruik					
TV (min/week)	923 (596)		0,47***		
Computer (min/week)	280 (369)	0,48***			
Aantal boeken	1,30 (1,40)***	-0,17**	0,22**	0,16*	0,19**
Aantal strips	3,30 (2,20)*				
Ouderlijke begeleiding					
<i>Moeder</i>					
TV restrictief	-0,04 (0,97)				
Boeken restrictief	-0,09 (1,00)				
Computer restrictief	0,08 (1,00)				
<i>Vader</i>					
Boeken restrictief	0,01 (0,97)				
Boeken evaluatief	0,06 (1,00)				
Computer restrictief	-0,05 (0,97)				
Computer evaluatief	0,08 (1,00)				
Computer niet gericht	0,03 (1,00)				
R ² adj.		0,29	0,26	0,10	0,05
DF		5/204	4/205	2/207	2/207
F		17,90***	19,60***	12,30***	6,90**

* p<0,05 ** p<0,001 *** p<0,0001

Tabel 3: Predictoren van het mediagebruik, resultaten van de T-tests van de gemiddelden voor jongens en meisjes, resultaten van de stepwise multipel regressieanalyses voor meisjes, gestandaardiseerde Beta's

Predictoren	Gemiddelde (SD)	TV	Computerspel (uren/week)	Boek	Strips
Structurele variabelen					
Leeftijd					
Ongeorganiseerde soc. activiteiten	1,20 (1,70)	0,21**		0,21*	
Georganiseerde activiteiten	3,90 (2,70)**	-0,15*			
Schoolpunten	80,20 (9,20)**	-0,17*			
Computer thuis	0,90 (1,10)				
TV in kamer kind	0,15 (0,37)**				
Mediagebruik					
TV (min/week)	886 (581)		0,26***		
Computer (min/week)	223 (340)	0,25***			0,24***
Aantal boeken	1,80 (1,50)***			0,22*	
Aantal strips	3,00 (2,10)*				
Ouderlijke begeleiding					
<i>Moeder</i>					
TV restrictief	0,04 (1,03)	-0,19**	0,20**		-0,25**
Boeken restrictief	0,09 (0,99)		-0,24**		0,35***
Computer restrictief	-0,09 (1,00)				0,19*
<i>Vader</i>					
Boeken restrictief	-0,01 (1,00)	-0,19*	0,30***		-0,26**
Boeken evaluatief	-0,06 (1,00)				
Computer restrictief	0,05 (1,00)				
Computer evaluatief	-0,08 (0,96)		-0,18*		
Computer niet gericht	-0,03 (1,00)			0,14*	
R ² adj.		0,21	0,15	0,23	0,14
DF		5/178	5/178	3/180	5/178
F		10,60***	7,30***	8,40***	7,10***

* p<0,05 ** p<0,001 *** p<0,0001

Computerspelletjes

De analyse van de jongens verklaarde 26 procent van de variantie van wekelijks computerspel. De analyse van de meisjes verklaarde 15 procent. Jongens die thuis een computer hebben en jongens die een tv-toestel in hun eigen kamer hebben, spelen meer computerspelletjes. Er is een groot positief verband tussen televisiekijken en computerspelletjes, hoewel dit verband veel groter is voor jongens (Beta = 0,50) dan voor meisjes (Beta = 0,25). Jongens die meer boeken lezen, spelen eveneens langer met computerspelletjes.

Opnieuw werd geen significant verband gevonden met ouderlijk begeleidingsgedrag voor jongens. Als moeders het tv-kijken beperken, spelen meisjes meer met computerspelletjes. Als de vader tv-kijken beperkt, spelen ze minder. Als de moeder spelen met de computer beperkt, spelen meisjes minder. Hetzelfde gebeurt als de vader evaluatief optreedt ten aanzien van computerspelletjes.

Boekenlezen

Bij de jongens verklaarde de analyse 10 procent van het boekenlezen, bij de meisjes was dat 23 procent. Jongens die meer georganiseerde buitenschoolse activiteiten hebben zoals sport of muziek, lezen meer boeken. Meisjes met ongeorganiseerde sociale activiteiten, zoals spelen bij vriendjes of bezoek van vriendjes of familie, lezen meer boeken. Zowel bij jongens als bij meisjes blijkt er een positief verband te bestaan tussen het lezen van boeken en het lezen van strips.

Opnieuw werd geen verband tussen ouderlijke begeleiding en het lezen van boeken door jongens gevonden. Bij meisjes leek niet gerichte begeleiding van het spelen met de computer door de vader samen te hangen met meer boekenlezen.

Strips

Jongens en meisjes die veel boeken lezen, lezen ook veel strips. Oudere jongens lezen minder dan jongere jongens. Opnieuw werd voor jongens geen significant verband met de ouders vastgesteld. Als moeders het lezen van boeken beperken, lezen meisjes ook minder strips. Als vaders echter het lezen van boeken beperken, lezen meisjes meer strips. Als moeders het spelen met computerspelletjes beperken, lezen meisjes meer strips. Als vaders het spelen met computers beperken, lezen ze minder.

■ DISCUSSIE

Deze studie vindt duidelijke verschillen tussen de percepties die kinderen hebben van het gedrag van hun vaders en moeders en tussen de percepties van jongens en meisjes. Het gedrag van vaders en moeders mag niet zomaar worden samengevat als het gedrag van 'de ouders'. Niet alleen reageren kinderen anders op vaders dan op moeders, in sommige gevallen, zoals het verband tussen de begeleiding van het mediagebruik en het lezen van strips, is het verband tussen het gedrag van dochter en moeder zelfs het tegenovergestelde van het verband tussen dochter en vader.

Ten tweede bleken verschillende vormen van begeleiden een verschillend effect te hebben. Interessant is de vaststelling dat het erop lijkt dat moeders vooral een invloed uitoefenen door het mediagebruik te beperken, terwijl de invloed van de vader zich uitte in de drie vooropgestelde vormen van begeleiding.

Ten derde zijn de conclusies met betrekking tot de *media displacement theory* niet eensluidend. Wanneer kinderen meer van één medium gaan gebruiken, leidt dit niet automatisch tot een afname van het gebruik van andere media. Zware computerspelletjesspelers blijken bijvoorbeeld ook zware televisiekijkers te zijn. Zo ook is er een positief verband tussen het lezen van boeken en het lezen van strips (in tegenstelling tot de populaire opvatting dat het lezen van strips ten koste van het lezen van boeken zou gaan).

De verbanden worden echter complex als ook het begeleidingsgedrag van de ouders mee in de analyse wordt betrokken. Er lijken drie soorten relaties tussen begeleiding en mediagebruik te bestaan. De eerste vorm is rechtlijnig. Bijvoorbeeld: als moeders het kijken naar tv beperken, kijken meisjes minder. De tweede soort relatie is een bijzondere vorm van *media displacement*. Beperking van het tv-kijken door de moeder leidt niet alleen tot minder televisiekijken, maar ook tot meer computerspel. Beperken van computerspel door de moeder leidt tot meer stripgebruik. De verklaring voor dit patroon kan wellicht worden gevonden in de *uses and gratifications theory*. Verschillende soorten media en verschillende vormen van mediagebruik appeleren aan verschillende gratificaties (cf. Murray, 1980; Adoni, 1995). Wie veel tv-kijkt, speelt ook graag veel met de computer. Beide media lijken een gelijkaardige gratificatie te bieden. Als de ouder tracht het gebruik van één van deze media te beperken, zonder de behoefte van het kind aan dit soort gratificatie te veranderen, zal het kind deze gratificatie elders zoeken. Dit suggereert dat *media displacement* wellicht alleen optreedt als veranderingen in het gebruik van een media niet het gevolg zijn van veranderende noden, maar van externe krachten (zoals begeleiding door de ouders).

De derde vorm van ouderlijke begeleiding is moeilijker te interpreteren. Als

vaders het gebruik van computerspelletjes beperken, daalt ook het lezen van strips. Als ze evaluatieve begeleiding van boekenlezen aanbieden, neemt ook het spelen met computers toe. Wellicht staan zulke relaties in verband met het algemene 'communicatieklimaat' in een gezin. In een gezin waarin de algemene communicatieve sfeer restrictief is, zal veel beperkt worden. In een gezin waar zelfs het spelen van computerspelletjes samen met de moeder wordt gedaan, zullen zulke positieve houdingen tegenover de media wellicht ook tot een frequenter gebruik van andere media leiden, wat frequenter lezen van strips zou verklaren.

Rest de vraag wat de relevantie en het belang van ouderlijke begeleiding van mediagebruik is vanuit het oogpunt van de opvoeding van kinderen. In een recent artikel over geslachtsverschillen in het gebruik van media oppert Roe (1998) een suggestie die wellicht ook voor dit vraagstuk interessant kan zijn. De hypothese zou bovendien verklaren hoe ouderlijke begeleiding het gedrag van kinderen kan modelleren, ook wanneer het om niet-restrictieve begeleiding gaat. Roe meent dat verschillen in het mediagebruik van jongens en meisjes grotendeels door verschillen in de socialisatie verklaard kunnen worden. De resultaten van onze studie suggereren dat er naast de klassieke traditionele rolsocialisatie bovendien een specifieke mediasocialisatie optreedt. Net zoals kinderen 'display rules' leren waarmee jongens en meisjes op een verschillende manier hun emoties leren uiten of verbergen (cf. Van Poecke & Van den Bulck, 1998), leren ze wellicht verschillende vormen van 'aanvaardbaar' mediagebruik. Zulk een socialisatie is waarschijnlijk het gevolg van verschillen in het beperken of stimuleren en in positieve of negatieve bekrachtiging van bepaalde vormen van gedrag.

Ontwikkelingspsychologen hebben er reeds lang geleden op gewezen dat socialisatie een bi-directioneel proces is. Met andere woorden: niet alleen socialiseren ouders hun kinderen, kinderen socialiseren ook hun ouders (Lerner & Spanier, 1978). Zo zullen het wellicht vaak de kinderen zijn die allerlei nieuwe vormen van media (zoals computerspelletjes) en het bijhorende gedrag van kinderen én ouders introduceren in het gezin.

Het is belangrijk op te merken dat ouders slechts één van vele invloeden op het mediagebruik van hun kinderen zijn. Vooral waar het jongens betreft, vond deze studie zelfs geen aanwijzingen van enige invloed van ouderlijke begeleiding op hun mediagebruik (hoewel jongens en meisjes ongeveer evenveel begeleiding rapporteren, zoals blijkt uit de T-testen in tabellen 2 en 3). Gunter en McAleer (1997) hebben er, in een andere context, eveneens op gewezen dat, alhoewel jongens en meisjes gelijkaardige begeleidingspatronen ondergaan, ze er verschillend op reageren. Dit verschillend patroon van reageren zou kunnen verklaren waarom er voor meisjes wel een effect van

ouderlijke begeleiding op mediagebruik werd vastgesteld, terwijl dit voor jongens niet het geval is (Desmond et al., 1987; Van Evra, 1998). Jongens lijken dus niet erg te worden beïnvloed door het ouderlijke begeleidingsgedrag als het over mediagebruik gaat, zelfs niet als ze nog maar 10 of 11 jaar oud zijn.

■ CONCLUSIE

Deze studie leidt tot vier conclusies.

Ten eerste, deze Vlaamse replicatie vond dezelfde drie patronen van begeleiding die eerst werden gepostuleerd door Bybee et al. (1982) en later werden gerepliceerd door Abelman en Pettey (1989) en Nikken en Van Lil (1990). Deze patronen leken sterk op de originelen, hoewel de vragenlijsten door 10- tot 11-jarigen werden ingevuld, terwijl de andere studies gebruikmaakten van de antwoorden van de ouders.

Ten tweede, gelijkaardige begeleidingsvormen werden gevonden voor het lezen van boeken en van strips en voor het spelen met computerspelletjes. De patronen helpen het mediagebruik van de kinderen zelfs verklaren, ook al werd alleen een verband gevonden voor meisjes.

Ten derde, deze ouderlijke begeleidingsvormen vertoonden sporen van *media displacement*. De verschillen in de resultaten kunnen wellicht verklaard worden door een beroep te doen op de *uses & gratifications theory*. Als ouders het gebruik van media door hun kinderen beperken of op een andere manier beïnvloeden zonder dat de noden van de kinderen veranderen, zullen deze kinderen wellicht hun toevlucht nemen tot andere media op zoek naar dezelfde gratificaties. Als er niet zulk een tussenkomst gebeurt, lijkt het erop dat het gebruik van één medium niet noodzakelijk tot een daling in het gebruik van andere media leidt.

Tot slot werden duidelijke verschillen gevonden tussen jongens en meisjes en tussen vaders en moeders. Dit suggereert dat toekomstige studies niet zonder meer over 'kinderen' en over 'ouders' zouden mogen spreken. In de praktijk betekent dit op zijn minst een verdubbeling en wellicht een verviervoudiging van het aantal modellen en het aantal verklarende variabelen. Hoe belangrijk zulke verbeteringen aan het onderzoeksdesign ook mogen zijn, ze maken onderzoek er niet gemakkelijker op.

NOTEN

- 1 Dit onderzoek werd mogelijk gemaakt door het CBGS, het Departement Communicatiewetenschap en het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. De auteurs danken Ann Dehouck en Veerle Van Rompaey, die verantwoordelijk waren voor de dataverzameling en -codering, en de scholen, kinderen en ouders, zonder hun medewerking zou het verzamelen van data niet mogelijk zijn geweest.
- 2 De resultaten voor jongens worden weergegeven in tabel 2, de resultaten voor meisjes in tabel 3.

LITERATUURLIJST

- Adoni, H. (1995) 'Literacy and Reading in a Multimedia Environment', *Journal of Communication*, 45(2): 152-174.
- Alanen, L. (1992) 'Modern Childhood? Exploring the "Child Question"', *Sociology Research Reports* 50. Jyväskylä: Institute for Educational Research.
- Barcus, F.E. (1969) 'Parental Influence on Children's Television Viewing', *Television Quarterly*, 4: 63-73.
- Barker, M. & Petley, J. (eds.) (1997) *Ill Effects: The Media/Violence Debate*. London: Routledge.
- Belsky, J. (1981) 'Early Human Experience: A Family Perspective', *Developmental Psychology*, 17: 3-23.
- Brown, J.R. & Linné, O. (1976) 'The Family as a Mediator of Television's Effects', pp. 184-198 in R. Brown (ed.) *Children and Television*. Beverly Hills: Sage.
- Bybee, C., Robinson, D. & Turow, J. (1982) 'Determinants of Parental Guidance of Children's Television Viewing for a Special Subgroup: Mass Media Scholars', *Journal of Broadcasting*, 26: 697-710.
- Chaffee, S.H., McLeod, J.M. & Atkin, C.K. (1971) 'Parental Influences on Adolescent Media Use', *American Behavioral Scientist*, 14: 23-340.
- Desmond, R.J., Hirsch, B., Singer, D.G. & Singer, J.L. (1987) 'Gender Differences, Mediation and Disciplinary Styles in Children's Responses to Television', *Sex Roles: A Journal of Research*, 35: 375-389.
- Du Bois-Reymond, M. (1995) *Het Moderne Gezin als Onderhandelingshuishouden*. Lezing Academische zitting in het kader van de Leerstoel Frans Van Mechelen, K.U.Leuven, 30 november.
- Haefner, M.J., Hunter, L.S. & Wartella, E. (1986) *Parents, Children and New Media. Expectations, Attitudes and Use*. Paper presented to the International Communication Association, Chicago.
- Himmelweit, H.T., Oppenheim, A.N. & Vance, P. (1958) *Television and the Child. An Empirical Study of the Effect of Television on the Young*. London: Oxford University Press.
- Jarlbro, G. (1988) *Failj, massmedier och politik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lin, C.A. (1993) 'Exploring the Role of VCR Use in the Emerging Home Entertainment Culture', *Journalism Quarterly*, 70(4): 833-842.

- Lin, C.A. & Atkin, D.J. (1989) 'Parental Mediation and Rulemaking for Adolescent Use of Television and VCRs', *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 33(1): 53-67.
- Lull, J. (1988) *World Families Watch Television*. Newbury Park: Sage.
- Lull, J. (ed.) (1990) *Inside Family Viewing: Ethnographic Research on Television's Audiences*. London: Routledge.
- McLeod, J.M., Fitzpatrick, M.A., Glynn, C.J. & Fallis, S.F. (1982) 'Children's Use of Television and Other Media', pp. 272-286 in D. Pearl, L. Bouthillet & J. Lazar (eds.) *Television and Behavior: Ten Years of Scientific Progress and Implications for the Eighties*. Washington: US Government Printing Office.
- McQuail, D. (1997) *Audience Analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- Morley, D. (1986) *Family Television. Cultural Power and Domestic Leisure*. London: Comedia.
- Mohr, P.J. (1979) 'Parental Guidance of Children's Viewing of Evening Television Programs', *Journal of Broadcasting*, 23: 213-228.
- Muijs, D. (1997) *Self, School and Media: A Longitudinal Study of Media Use, Self-Concept, School Achievement and Peer Relations Among Primary School Children*. Ph.D. Thesis. Leuven. Department of Communication Science.
- Muijs, D. & Roe, K. (1997) *Literacy in the Media Age. Results from the Third Wave of a Longitudinal Study of Children's Media Use and Educational Achievement*. Internal report n° 3. Department of Communication Research, Catholic University Louvain.
- Murray, J. P. (1980) *Television and Youth. 25 Years of Research and Controversy*. Boys Town: The Boys Town Centre for the Study of Youth Development.
- Nikken, P. (1989) *Mag de TV aan? Deel 1: Kinderen als Televisiekijkers. Deel 2: Effecten van Televisie. Deel 3: Televisie Thuis. Deel 4: Televisie en School*. Leuven/Amersfoort: Acco
- Nikken, P. & Van Lil, J.E. (1990) 'Determinanten van TV-Opvoeding: Een Replicatie-Onderzoek', *Pedagogische Studiën*, 67: 417-426.
- Neuman, S.B. (1991) *Literacy in the Television Age: The Myth of the TV Effect*. Norwood: Ablex.
- Pollock, L.A. (1983) *Forgotten Children. Parent-Child Relations from 1500 to 1900*. Cambridge University Press.
- Roe, K. & Muijs, D. (1995) *Literacy in the Media Age. Results from the First Wave of a Longitudinal Study of Children's Media Use and Educational Achievement*. Internal report n°1. Department of Communication Research, Catholic University Louvain.
- Roe, K. & Muijs, D. (1997) *Literacy in the Media Age. Results from the Second Wave of a Longitudinal Study of Children's Media Use and Educational Achievement*. Internal report n°2. Department of Communication Research, Catholic University Louvain.
- Roe, K. (1983) *Mass Media and Adolescent Schooling, Conflict or Coexistence*. Stockholm: Almqvist and Wiksell International.
- Roe, K. (1998) 'Boys Will Be Boys and Girls Will Be Girls: Changes in Children's Media Use from 9 to 12 Years of Age', *Communications, The European Journal of Communication Research*, 23(1): 5-26.

- Rosengren, K.E. & Windahl, S. (1989) *Media Matter - TV Use in Childhood and Adolescence*. Norwood: Ablex.
- Schramm, W., Lyle, J. & Parker, E.B. (1961) *Television in the Lives of our Children*. Stanford: Stanford University Press.
- Van den Bergh, B. (1996) 'Kinderen in Gezin en Maatschappij', pp. 129-178 in R. Cliquet (ed.) *Gezinnen in de Verandering, Veranderende Gezinnen*. CBGS Monografie 1996/2. Brussel: Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie.
- Van den Bergh, B. (1997) *Kindertijd. Kinderen en Ouders over de Leefsituatie van Kinderen op Lagereschoolleeftijd in Vlaanderen*. Leuven; CBGS-Document 1997/1. Leuven: Garant.
- Van den Bergh, B. & Van Ranst, N. (1997) 'Welzijn van het Kind in het Gezin. LISREL-Analyse van Objectieve en Subjectieve Factoren uit de Directe Gezinsomgeving', *Bevolking en Gezin*, 1997(1): 43-74.
- Van den Bergh & Van Ranst, N. (ingediend) 'Factors in the Direct Family Environment that Affect Perceived Competence in Pre-Adolescents: LISREL-Analysis of an Interactional Framework'.
- Van den Bulck, J. (1995) 'The Selective Viewer, Defining (Flemish) Viewer Types', *European Journal of Communication*, 10(2): 147-177.
- Van den Bulck, J. (1996) *Kijkbuis kennis. De Rol van Televisie in de Sociale en Cognitieve Constructie van de Realiteit*. Leuven: Acco.
- Van Poecke, L. & Van den Bulck, J. (1998) 'Gender Differences in the Nonverbal Expression of Negative Arousal', *Communications: The European Journal of Communication Research*, 23(1): 43-60.
- Webster, J.G. & Wekshlag, J.J. (1982) 'The Impact of Group Viewing on Patterns of Television Programme Choice', *Journal of Broadcasting*, 26(1): 445-455.

AUTEURS

Jan Van den Bulck is als deeltijds docent en als post-doctoraal onderzoeker van het FWO verbonden aan het Departement Communicatiewetenschap van de K.U.Leuven.

Bea Van den Bergh is wetenschappelijk attaché bij het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie.